

HVORFOR FRILANSERE TRENGER EN FAGFORENING

Trond Idås

I dette kapittelet tar jeg for meg de kollektive sidene ved frilanslivet og diskuterer hvorfor frilansere velger å være fagorganisert. Den viktigste grunnen er at medlemskapet i Norsk Journalistlag (NJ) fungerer som en bekreftelse på profesjonalitet: Pressekortet er det fysiske beviset på at man er journalist. Denne bekreftelsen av profesjonstilhørigheten er viktigere for frilansere enn fast ansatte journalister. Videre sammenlikner jeg frilansere og fast ansatte når det gjelder identitet, fellesskap og yrkesetikk, og utforsker frilanseres interesse for kompetanseutvikling. I kapittelet diskuteres også muligheten for kollektive avtaler for frilansere i lys av nye EU-regler.

Innledning

Fagforeninger ivaretar flere sentrale oppgaver for medlemmene: Den best kjente er arbeidet for best mulig inntekt og gode arbeidsbetingelser. Dette innbefatter blant annet kampen for kollektive tariffavtaler, streik og rådgivning til de som har problemer med arbeidsgiver. En annen sentral opp-

gave er å beskytte medlemmenes profesjonelle interesser. For noen yrker kreves det autorisasjon eller fagbrev for å utføre arbeidet. For andre skapes en liknende profesjonstilhørighet og «sertifisering» gjennom yrkesetiske regler og medlemskriterier. Å forvalte den profesjonelle identiteten og selvforståelse er spesielt viktig for utøvere av et åpent yrke som journalistikken (Cohen & de Peuter, 2020; Salamon, 2022). Flere forskere peker på behovet for mer kunnskap om den kollektive organiseringen av journalister og fagforeningenes rolle (Salamon, 2023; O'Donnell, 2022; Coles, 2016). I praksis kan det være fagforeningens medlemskriterier som avgrenser hvem som kan regne seg som journalister (Mathisen & Knudsen, 2024). I dette kapitlet tar jeg sikte på å gi et bidrag i denne sammenheng, gjennom en diskusjon om hvorfor norske frilansjournalisters velger å organisere seg.

Både arbeidsrett, tariffavtaler og profesjonelle interesser som ytringsfrihet, pressefrihet og kildevern hører inn under NJs arbeid for medlemmene. NJ er samtidig en samfunnsaktør og en stemme i den offentlige debatten om journalistikkens rolle og vilkår. Organiseringsgraden er høy blant journalister og ligger på om lag 90 prosent. Til sammenlikning er organiseringsgraden i det øvrige norske arbeidslivet like under 50 prosent. Den er lavest i privat sektor og i tjenesteytende næringer (Bjerke et al., 2019, s. 21). Med andre ord er oppslutningen om fagforeningen langt høyere blant journalister enn i mange andre bransjer. Det underbygger fagforeningens rolle når det kommer til å skape og vedlikeholde profesjonell identitet og selvforståelse. Nær sagt alle fast ansatte redaksjonelle medarbeidere, som for enkelthets skyld kalles journalister i dette kapitlet, er medlem av NJ og omfattet av journalistlagets tariffavtaler. NJ har både sentrale avtaler med hovedorganisasjonene i bransjen, der Mediebedriftens Landsforening (MBL) og NRK er de største, og lokale tariffavtaler mellom NJ-klubbene og arbeidsgiverne i de fleste mediebedrifter. Frilansjournalistene er i liten grad omfattet av disse kollektive avtalene, men her skjer det endringer.

I dette kapitlet er det fagforeningenes rolle med å ivareta medlemmenes profesjonelle interesser som er mest sentralt. Kravene om fagbrev og autorisasjon er viktig for at samfunnet skal ha tillit til at arbeidet medlemmene utfører, blir fagmessig utført (Carlson et al., 2020), for eksempel slik at pasienten skal ha tillit til at legen er kvalifisert til å gjennomføre operasjonen vedkommende skal gjennomgå. Fagforeningen og myndighetene har en felles interesse i at kravene knyttet til kompetanse også er regulert i tariffavtalene.

Fagforeningene har også et annet motiv for å stå hardt på profesjonskravene; det gir organisasjonen styrke i forhandlingene med arbeidsgiver. I mediebransjen ble dette satt på spissen på 1980- og 1990-tallet da Norsk Grafisk Forbund (NGF), med hjemmel i tariffavtalens såkalte filmsatsparagraf, motsatte seg at mediebedriftene skulle ta ut rasjonaliseringsgevinstene som åpnet seg gjennom digitalisering av avisproduksjon. Avtalen var inngått i en tid da journalister skrev sakene på skrivemaskin og leverte manuskriptet på papir til en typograf, som så skrev teksten inn i dataanlegget. Filmsatsparagrafen slo fast at denne arbeidsoppgaven skulle utføres av en faglært typograf. Da journalistene tok i bruk pc-er og avissidene ble brukket om på skjerm, ble typografenes arbeidsoppgaver overflødige. NGF krevde likevel at filmsatsparagrafen skulle følges ved at journalistens digitale manus måtte via en typograf før det kunne publiseres. NGFs mål var å unngå at medlemmer mistet jobben – og samtidig forhindre at forbundet mistet medlemmer og makt. Striden førte til tøffe forhandlinger mellom NGF og MBL og tilspissede konflikter i blant annet Aftenposten. Konflikten ble løst ved at partene inngikk en avtale som ga redaksjonelle medarbeidere dispensasjon fra filmsatsparagrafen til å skrive saker direkte inn i dataanlegget. Motytelsen var at NGFs medlemmer fikk andre arbeidsoppgaver i mediehusene (Skjeseth, 2021).

I motsetning til typografi er journalistikken et åpent yrke, det vil si at det ikke stilles krav til fagbrev eller annen autorisasjon for å gjøre jobben. Det er årsaken til at journalistikk ikke er en profesjon i tradisjonell forstand (Ottosen, 2004). Harold Wilensky, professor i profesjonssosiologi, lister opp fem forhold som må være på plass for at et yrke skal kalles en profesjon: a) det er et heldagsyrke, b) det er et krav om formell utdanning, c) det finnes en organisasjon for yrkesutøverne, d) yrket forutsetter en offentlig godkjennelse, og e) yrket opererer innenfor en yrkeskode (etiske krav) (Wilensky, gjengitt i Bjerke 2009, s. 59).

Journalistikken tilfredsstillter ikke krav b) og d). For mediebransjen er det prinsipielle grunner til at disse kravene ikke kan innfris; publikums tillit til mediene bygger på at pressen er uavhengig av myndighetene når den skal ivareta sin samfunnsrolle. Formelle krav fra myndighetene om autorisasjon og fagbrev ville kunne undergrave denne tilliten. Samtidig er det naturligvis slik at dette prinsippet har en ønsket praktisk konsekvens for redaktører og mediehus, som vil stå fritt i hvem de ansetter.

Tillit i befolkningen er altså en sentral faktor for at en profesjon skal opprettholde sin posisjon i samfunnet (Bjerke et al., 2019, s. 25). Dette gjelder i stor grad for mediene, en bransje der tillit er selve bærebjelken for publikums vilje til å bruke tid og penger på innholdet som publiseres (Omdal et al., 2019, s. 5). Ettersom offentlig autorisasjon og fagbrev er utelukket, har mediebransjen etablert egne ordninger som skal underbygge samfunnets tillit til det som publiseres. Det viktigste tiltaket er bransjens yrkesetiske regelverk, Vær Varsom-plakaten (VVP), som er omfrente adferdsregler i hele bransjen.¹ Medlemmer av Norsk Journalistlag forplikter seg til å etterleve VVP gjennom medlemskapet.² Et annet tiltak er respekt for prinsippene om fri og uavhengig journalistikk som er knesatt i Redaktørplakaten.³ Dette er en plakat NJ har forpliktet medlemmene til å følge gjennom de sentrale tariffavtalene med arbeidsgiver.⁴ Prinsippene om redaksjonell uavhengighet er også blitt lovfestet i medieansvarsloven, som også slår fast redaktørens ansvar for det som publiseres.⁵

De to plakatene utfyller hverandre ved at de gir journalister og redaktører klare kjøreregler i arbeidet med å ivareta samfunnsrollen, samtidig som plakatene og loven gir medieiere, myndigheter og andre aktører klar beskjed om ikke å blande seg inn i de redaksjonelle prioriteringene. Målet med dette er blant annet å styrke publikums tillit til at det som publiseres, er skapt innenfor det forpliktende yrkesetiske regelverket. I forlengelsen av dette har bransjen etablert Pressens Faglige Utvalg (PFU), som er et klageorgan for publikum og andre som opplever at et medium eller en journalist/redaktør ikke etterlever VVP. For å gi denne selvdømmeordningen kredibilitet i offentligheten er PFU satt sammen av fire representanter fra mediene og tre fra allmennheten⁶. Liknende selvdømmeordninger er etablert i en rekke andre land (Carlson, 2015; Cohen & De Peuter, 2020; Salamon, 2022).

Rent formelt er det Norsk Presseforbund (NP) som utsteder det norske pressekortet. Ifølge NPs vedtekter skal kortet «kun brukes i journalistisk virksomhet, og kun av personer som har forpliktet seg til å følge Vær Varsom-plakaten».⁷ Norsk Journalistlag, Norsk Redaktørforening og Fag-

---

1 Artikkelforfatteren var klubbleder for journalistene i Aftenposten før og under rettssaken.

2 <https://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-plakaten/>

3 <https://www.nj.no/dokumentarkiv/vedtekter-for-norsk-journalistlag/>

4 <https://www.redaktor.no/ressurser/etiske-og-juridiske-rammeverk/redaktorplakaten>

5 <https://www.nj.no/dokumentarkiv/hovedavtalen-mellom-mbl-og-nj/>

6 <https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/2008-06-13-41>

7 <https://presse.no/pfu/dette-er-pfu/>

pressen har fått delegert myndighet til å utstede NPs pressekort til sine medlemmer. For å motta pressekortet må den som søker medlemskap, forplikte seg til å følge VVP. Spissformulert kan man si at presseorganisasjonene har utøvet selvtekt ved å innføre en profesjonsstandard (å følge VVP) som gir dem makt til å skille mellom journalister og alle andre som publiserer innhold (se f.eks. Ottosen 2004, s. 39 ff.). Det at bransjen på denne måten har innført et sertifiseringssystem som bidrar til å gi journalistikken det som kalles «en armlengdes avstand til myndighetene», er akseptert av samfunnet for øvrig, noe som for eksempel er beskrevet i Mediestøtteutvalgets rapport (NOU 2010: 14).

Mediebransjen har de siste tiårene vært gjennom enorme omstillinger som følge av de digitale omveltningene i bransjen og samfunnet. Den teknologiske utviklingen har samtidig ført til endringer i hvilke arbeidsoppgaver som faller inn under kategoriene journalist og redaktør.

Parallelt med dette har NJ vært gjennom flere runder med diskusjoner om og endring av medlemskriteriene. Den første runden hadde lite med digitaliseringen å gjøre. Tidlig på 1990-tallet åpnet organisasjonen for at medarbeidere som arbeidet med arkivering, research og dokumentasjon, kunne bli medlem av NJ og også bli omfattet av organisasjonens tariffavtaler. Noen år senere, i 1997, skjedde det motsatte, ved at medlemmer som drev med PR og kommunikasjon, ble kastet ut av NJ fordi deres oppgaver var i strid med fri og uavhengig journalistikk (Ottosen, 2004, s. 213). I 2019 var de digitale omstillingene bakteppet da NJs landsmøte vedtok at det skulle gjennomføres en ny vurdering av både medlemskriterier og navn på organisasjonen. Nye yrker og arbeidsoppgaver hadde oppstått både i journalistikken og dens randsoner, noe som åpnet for ekspansjon og utvidelse av medlemsgrunnlaget til å bli en fagforening for en bredere gruppe av medieansatte. For mange av de potensielt nye medlemmene gjorde navnet Norsk Journalistlag det uaktuelt å søke medlemskap. De var ansatt som utviklere, produsenter eller hadde andre oppgaver som de opplevde at ikke falt naturlig inn under begrepet journalist.⁸ Det ble nedsatt et eget organisasjonsutvalg som fremmet forslag om to vesentlige endringer: Det ene var å skifte navn fra Norsk Journalistlag til Medieforbundet. Det andre var å utvide medlemskriteriene for å tiltrekke seg flere medieansatte (Mathisen & Knudsen, 2024).

---

8 <https://presse.no/vedtekter/>

Denne typen organisasjonsprosesser er i tråd med organisasjonssosiologiske teorier om hvordan fagforeninger som organiserer frie yrker, tilpasser seg endringer i samfunnet (Gieryn, 1983, s. 782). Professor Thomas Gieryns teori er at endringer i omgivelsene gjerne utløser tre typer av prosesser i fagforeninger for frie yrker: a) at organisasjonen åpner profesjonen for nye yrkesgrupper, b) at organisasjonen ekskluderer deler av medlemsmassen, og/eller c) at den hegner om profesjonskriteriene, autonomien, som er knyttet til profesjonen. Utviklingstrekkene i NJ som er beskrevet ovenfor, er i tråd med Gieryns teori når det gjelder punkt a) om innlemmelse og b) om eksklusjon (Gieryn, 1983).

Det siste punktet, c), som omhandler hegning om profesjonskriterier og autonomi, ble satt på spissen i 2022 da Organisasjonsutvalget sendte forslaget om utvidelse av medlemsgrunnlaget og endring av navn ut på høring blant medlemmene. Forslaget utløste en heftig debatt i fagbladene *journalisten.no* og *medier24.no*. Aktørene inntok to hovedposisjoner: på den ene siden sto de som ville beholde og beskytte profesjonskriteriene innenfor rammene av VVP, på den andre sto de som ville utvide dem og skifte navn på organisasjonen. Profesjonelle verdier og integritet var hovedargumentet til de som inntok den første posisjonen, mens verdien av å unngå opplevelsen av utenforskap blant de som ikke var journalister, og større gjennomslagskraft i tariffoppgjørene var hovedargumentene til de som støttet det andre standpunktet (Mathisen & Knudsen, 2024, s. 9). Høringsrunden endte med et svært klart flertall for at NJ skulle videreføres som en organisasjon for de som arbeider innenfor rammene av VVP; tre av fire medlemmer sa nei til de foreslåtte endringene (Mathisen & Knudsen, 2024). NJs landsstyre vedtok å ikke legge utvalgets forslag fram for landsmøtet i 2023.⁹

Videre i kapittelet skal vi se nærmere på i hvilken grad profesjonsteorien som er beskrevet i kapittelet passer med hvordan NJs medlemmer vurderer medlemskapet og verdsetter ulike deler av organisasjonens arbeid og tilbud.

---

⁹ <https://www.journalisten.no/christian-sorgjerd-hege-iren-frantzen-jens-kihl/jeg-har-fatt-henvendelser-fra-noen-som-sier-at-det-er-livsfarlig-a-ha-en-slik-debatt-det-vil-jeg-bare-si-at-jeg-er-helt-uenig-i/436396>

Identitet og fellesskap

Siden 2024 har NJ gjennomført undersøkelser der journalister som melder seg inn eller ut av organisasjonen, svarer på spørsmål om medlemskapet, såkalte entry- og exit-undersøkelser. Dette kapittelet baserer seg på resultater fra disse undersøkelsene og funn fra NJs medlemsundersøkelse i 2018, arbeidskårundersøkelsene blant frilansere i 2019 og 2024, arbeidsmiljøundersøkelsen som Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) gjorde i 2022, og NJ Frilans sin undersøkelse om medlemmenes ønsker om kurstilbud i 2024.

Undersøkelsene viser at et grunnleggende ønske om å være fagorganisert er den viktigste årsaken til at frilansere er med i NJ. Det samme svarer fast ansatte medlemmer, men for dem er tariffavtalene like viktige.

Det å være fagorganisert handler naturligvis om solidaritet og om opplevelsen av å være med i en felles kamp for et godt arbeidsliv. Svarene i NJ-undersøkelsene underbygger teorien om at fagforeningsmedlemskap er spesielt viktig for yrkesutøvere som tilhører åpne profesjoner, der det ikke stilles krav om fagbrev eller annen sertifisering (Salamon, 2022). Dette kommer særlig tydelig fram i svarene fra frilansmedlemmene, slik tabell 10.1 viser. Frilansmedlemmene oppgir pressekortet, det fysiske beviset på at de er profesjonelle, som den viktigste grunnen til å være medlem av Norsk Journalistlag

Tabell 10.1: Hvorfor er man medlem i NJ?

Hvorfor medlem av NJ? Topp 10 rangert på en skala fra 1 til 31	Frilansere	Ansatte
Pressekort	1	6
Egenverdi i å være fagorganisert	2	2
Presseetikk	3	3
Arbeidet for arbeidsmiljø	4	7
Kompetansetilbud – Konferanser – Seminarer	5	10
Stipendordninger	6	12
Juridisk bistand	7	6
Arbeidet for pressestøtte/rammebetingelser	8	5
Opphavsrett	9	4
NJ Forsikring	10	11
Tariffavtaler – NJ Timepris	18	1

En ulempe med at journalistikken er et åpent yrke, er at hvem som helst kan kalle seg journalist. Denne problemstillingen kom på agendaen da Torry Pedersen, daværende sjefredaktør i VG, ble spurt om hvordan avisa ville dekke nyhetsaker i Troms etter at de hadde lagt ned lokalkontoret i Tromsø i 2016. Pedersen svarte at det alltid er en rørlegger med mobil i nærheten av det som skjer, og at rørleggere mer enn gjerne selger mobilbilder til VG.¹⁰ Selv om dette var spøkefullt ment, illustrerer det en utfordring frilansere møter ute på oppdrag. Pressekortet er viktig i denne sammenheng – det dokumenterer at man er en profesjonell yrkesutøver på jobb – og ikke en forbipasserende rørlegger på jakt etter VGs tipshonorar. Mens fast ansatte gjerne har et adgangskort fra arbeidsgiver som identifikasjon, trenger frilansjournalister i større grad pressekortet til å dokumentere hvem de er. Blant annet ved ulykker og dramatiske hendelser kan det være viktig å dokumentere overfor redningsmannskapene at man er på jobb og ikke en nysgjerrig forbipasserende (se også kapittel 8, Idås).

Undersøkelsene viser videre at det er viktig for frilansere å være en del av det profesjonelle fellesskapet (Joseph & O'Donnell, 2023). For eksempel skårer muligheten for å delta på journalistfaglige konferanser og seminarer høyt (jf. tabell 10.1). Disse tilbudene skårer høyere blant frilansere enn fast ansatte. Dette kan ses i sammenheng med at frilansere har færre arenaer for faglige påfyll og sosialt samvær enn fast ansatte. Mange av de faste har daglige diskusjoner om saker og vinklinger på redaksjonsmøter eller i mer uformelle sammenhenger.

Denne kombinasjonen av erfaringsutveksling og sosialt samvær er spesielt viktig når man jobber med krevende saker (se også kapittel 8, Idås). Et nettverk av frilanskolleger kan være et viktig bidrag i denne sammenheng. At man føler seg kompetent til å utføre jobben, er et annet – det er neste tema i dette kapittelet.

Kompetanse og profesjonalitet

Tilbudet om profesjonalisering gjennom kompetanseheving skårer høyt på listen over hva frilanserne verdsetter med NJ-medlemskapet. Mediebransjen er beskrevet som en markørbransje i arbeidslivet, en bransje der ny

---

¹⁰ <https://www.m24.no/nyheter-tor-erling-thomt-ruud-torry-pedersen/vg-kutter-40-arsverk-og-legger-nede-tre-siste-lokalkontorene/125280>

teknologi og nye trender testes ut før de dukker opp andre steder i arbeidslivet (Sørensen et al., 2005).¹¹ Dette stiller store krav til journalistene som skal følge med i de hurtige endringene innen teknologi og i publikums medievener. Arbeidslivet stiller generelt høye krav til kontinuerlig omstilling og kompetanseheving for yrkesutøvere (Alsos et al., 2024). Journalister jobber i en bransje der den teknologiske utviklingen skjer i hurtigtogs-fart. Kontinuerlig oppdatering av kompetansen er nødvendig for å ikke sakke akterut og bli mindre relevant som arbeidstaker.

Det finnes mange arenaer der frilansere og andre journalister kan øke kompetansen utenom redaksjonslokalene. Presseorganisasjonene arrangerer både kurs og andre utdanningstilbud som frilansere kan delta på (kapittel 4, Knudsen). NJ Frilans tilbyr spissede kurs som kan hjelpe frilansere med å håndtere krevende sider av frilanstilværelsen. Å lære mer om egen rolle, ta kurs i prissetting og forhandlingsstrategier, kjenne til rettigheter og få hjelp til økonomistyring og innsalg kan være en god investering.

Det å sørge for faglig påfyll kan være en utfordring for frilanserne siden de ikke får dette tilrettelagt og betalt av en arbeidsgiver. En dag på kurs innebærer en dag uten inntekt. Det kom fram i arbeidsmiljøundersøkelsen som Arbeidsforskningsinstituttet gjennomførte blant NJs medlemmer høsten 2022. I undersøkelsen svarte seks av ti fast ansatte at de hadde benyttet seg av kompetansehevende tilbud de siste to årene. Blant frilanserne hadde cirka halvparten vært på kurs i samme periode (Lillebråten et al., 2023).

Viktigheten av NJs medlemstilbud blir synlig når vi ser på hvem som sto for tilbudet om kompetanseheving; mens to av ti frilanserne svarte at de hadde benyttet seg av bransjens kollektive kurs- og permisjonsordninger, STUP/FriSTUP, svarte mindre enn en av ti av de fast ansatte det samme. Noe liknende kommer fram når det gjelder deltakelse på kursene til Institutt for journalistikk (IJ). Mens en av fire frilansere svarte at de har deltatt på IJ-kurs de siste to årene, svarte mindre enn en av fem fast ansatte det samme. Undersøkelsen viser videre at fast ansatte først og fremst har deltatt på kurs i regi av arbeidsgiver, tilbud som få frilansere får delta på.

Arbeidskårsundersøkelsen som ble gjort blant NJ Frilans sine medlemmer i 2024 (se kapittel 2, Knudsen & Mathisen), viste også at cirka halvparten av frilanserne hadde deltatt på journalistfaglige kurs eller konferanser de tre siste årene. Av journalistfaglige konferansene var det Gull og

---

11 <https://www.arbeidsmiljo.no/artikler/medieundersokelse-tar-pulsen-pa-samfunnsutviklingen/>

Gråstein på Østlandet flest frilansere hadde deltatt på (ni prosent), etterfulgt av SKUP (syv prosent). Skåren var høyest blant medlemmer som arbeidet fulltid som frilansere. Blant dem hadde seks av ti benyttet seg av minst ett kompetansehevende tilbud, ca. 15 prosent hadde benyttet seg av fire eller flere tilbud i løpet av de siste tre årene.

Presseetikk og profesjonalitet

Nær relatert til kompetanseheving er den faglige forankrede kunnskapen om profesjonens etiske regelverk. Dette er spesielt viktig for profesjoner som bruker yrkesetiske regler og normer som substitutt for autorisasjon og fagbrev (Cohen & De Peuter, 2020; Salamon, 2022). Ikke overraskende kommer NJs arbeid på det presseetiske og journalistfaglige området høyt som årsak til at både frilansere og fast ansatte organiserer seg. Som tidligere nevnt i kapittelet må dette ses i sammenheng med at tillit og troverdighet både er journalistikkens bærebjelke og akilleshæl.

Medieundersøkelsen som legges fram på Mediedagene i Bergen hvert år, viser at norske nyhetsmedier har tillit i befolkningen. I 2024-undersøkelsene svarte åtte av ti at de hadde stor eller noe tiltro til nyhetsmediene.¹² Samtidig viser disse undersøkelsene at tilliten er skjør. Den såkalte Bar Vulkan-saken i 2019, der VG ble felt for en rekke brudd på VVP i en sak som omhandlet at Ap-politiker Trond Giske hadde danset med en ung kvinne på en bar i Oslo, synliggjorde dette. I saken, som ble illustrert med en video av de to som danser, siteres kvinnen slik: «Vi danset og hadde det hyggelig, så ble det litt mye, så jeg og venninnen min dro derfra.» I ettertid kom det fram at kvinnen hadde gitt VG beskjed om at hun ikke ønsket å medvirke i saken, og at hun var feilsitert. Giske var på dette tidspunktet beskyldt for flere tilfeller av seksuell trakassering. Som følge av denne saken trakk han sitt kandidatur til et verv i partiet.¹³ Avsløringene av VGs håndtering av kvinnen og saken førte til et markant fall i befolkningens generelle tillit til norske medier.¹⁴

Publikum reagerer altså sterkt når de opplever maktmisbruk fra mediene. Tillitssvikten i kjølvannet av Bar Vulkan-saken ble opplevd som så

---

12 <https://responsanalyse.no/politikk-og-samfunn/medieundersokelsen-2024/>

13 <https://www.aftenposten.no/norge/i/0EwjvG/kvinnen-som-danset-med-giske-paa-barvideo-jeg-sa-til-vg-at-jeg-ikke-oensket-aa-medvirke-i-saken>

14 <https://klassekampen.no/utgave/2019-05-02/tillitsknekk-for-mediene?rnd=0.5265953412371398>

dramatisk at Norsk Presseforbund nedsatte et eget utvalg, Kildeutvalget, med mandat til å levere en rapport om «utfordringer og fallgruver med kildebruk i et presseetisk perspektiv». Kildeutvalgets rapport inneholdt råd og erfaring som den oppfordret bransjen til å ta med seg videre – en rapport som ledet til en lang rekke debatter i bransjen og samfunnet for øvrig.¹⁵ Debatten rundt Bar Vulkan-saken er en viktig påminnelse også for frilansere om at hele profesjonen rammes når tilliten til mediene synker.

Individuell service og åpning for kollektive avtaler

Mens medlemsfordelene som er beskrevet ovenfor, dreier seg om tilhørighet i det journalistfaglige fellesskapet, kollektive kurstilbud og yrkesetisk ryggmargsrefleks, er også tilbudet om individuell bistand viktig når medlemskontingenten skal betales. Av NJs personrettede tilbud skårer telefonvaktordningen høyest blant medlemmene. Ordningen går ganske enkelt ut på at medlemmer kan ringe NJ for å få råd og veiledning fra en av fagstabens spesialister i nærmest enhver arbeidsrelatert sak. Med tanke på hva juridisk bistand koster i det private markedet, er det ikke overraskende at telefonvaktordningen og advokatbistand er svært populære tilbud blant både frilansmedlemmer og andre journalister.

Det er større avstand når det gjelder frilanseres og ansattes skår på NJs innsats for å sikre inntektene deres (jf. tabell 10.1). Fast ansatte oppgir tariffavtaler som den viktigste grunnen til å organisere seg. For frilansere kommer det frilansrettede systemet med minstesatser langt ned på tilfredshetskalaen. Årsaken til at NJ har lyktes bedre med å forhandle lønn for fast ansatte enn honorarer til frilansere, er at organisasjonen har forhandlings- og streikerett for fast ansatte journalister. Jussen og avtaleverket er annerledes når det gjelder mulighet for å forhandle gode avtaler for frilansere.

For å forhindre at frilanserne følte seg presset til å underby hverandre i en alles kamp mot alle, inngikk NJ og MBL i 2018 en rammeavtale som har som formål å sikre frilanserne forutsigbare rammer og ordnede forhold for frilansoppdrag.¹⁶ I avtalens § 9 slås det fast at honoraret «skal forhandles og avtales før stoffet benyttes, med utgangspunkt i, blant annet, lønns-

---

¹⁵ https://presse.no/wp-content/uploads/2019/11/Kildeutvalgets-rapport_291019-002.pdf

¹⁶ <https://www.nj.no/dokumentarkiv/rammeavtale-for-frilansere/>

nivået for de redaksjonelt ansatte i oppdragsgivers virksomhet og frilanserens driftskostnader». I dette ligger det at frilanserne skal ha et honorar på nivå med lønnen til fast ansatte kolleger i bedriften, med et påslag for å dekke frilanserens utgifter til kontor, pensjon, m.m. – utgifter arbeidsgiver dekker for sine ansatte.¹⁷

Samtidig som NJ Frilans kjempet for gehør for minstesatsene og et mer rettferdig inntektsnivå, skjedde det en endring i positiv retning for frilansere i Europa. Høsten 2022 vedtok EU-kommisjonen at frilansere har rett til å forhandle fram kollektive avtaler med oppdragsgivere. Årsaken var at antall frilansere hadde vokst gjennom flere år i hele EU, på bekostning av faste ansettelser. Oppdragsgivere hadde utnyttet det asymmetriske maktforholdet til å presse ned honorarene til frilansere. Konsekvensen var at mange knapt hadde en inntekt til å leve av og uansett manglet penger til å betale for helseforsikring og pensjon. Ved å åpne for kollektive avtaler ønsket EU-kommisjonen å legge til rette for at frilansernes organisasjoner kunne forhandlet fram bedriftsvise kollektive avtaler. Allerede tre uker etter EU-kommisjonens vedtak fulgte det norske Konkurransetilsynet opp med å slå fast at de samme retningslinjene gjaldt for norske frilansere. Inntil da hadde konkurranseloven slått fast at det var ulovlig å samordne honorarkravene for frilansere. Nå ble loven satt til side, og det ble gitt grønt lys for at det kunne forhandles fram kollektive avtaler og derved pris-samarbeid frilansere imellom.¹⁸

De nye retningslinjene gir NJ helt nye muligheter til å bruke fagforeningsmakten til å få på plass en sentral avtale med arbeidsgiverne, som i neste omgang kan åpne for å forhandle om kollektive avtaler for frilansere i enkeltbedrifter og i konsernene. Dette arbeidet er i gang, men mye gjenstår. Før kravet kan fremmes i de sentrale tariffoppgjørene, må det forankres blant de fast ansatte medlemmene, ettersom det er de som vil bli tatt ut i streik dersom arbeidsgiverne ikke aksepterer tariffkravet.

Dette kan bli en krevende øvelse internt i NJ. Men andre fagforeninger har lyktes med en liknende øvelse tidligere. I 2012 gikk Fellesforbundet inn i tariffoppgjøret med krav om at innleid arbeidskraft skulle sikres samme lønns- og arbeidsbetingelser som de ansatte kollegene i bedriftene som hyret dem inn. Det er altså et krav som har mye til felles med intensjonen i rammeavtalens § 9 fra 2018. Årsaken til at Fellesforbundet fikk opp-

---

¹⁷ <https://www.journalisten.no/nj-lanserer-minstesats-for-frilansere/596899>

¹⁸ Beskrivelsen er hentet fra kurset advokat Veslemøy Lode, Littler advokatfirma AS, 06.11.23.

slutning om kravet blant sine fast ansatte medlemmer, var at de så at billig innleid arbeidskraft presset ned lønnsnivået på deres egne arbeidsplasser.

Arbeidsgiversiden sa nei til kravet i de sentrale forhandlingene. Det fulgte derfor oppgjøret videre til mekling hos Riksmeklingsmannen. Der-som meklingen hadde endt uten at partene kom til enighet, ville Fellesforbundet tatt ut sine fast ansatte medlemmene i streik i kampen for at innleid arbeidskraft, mange av dem var uorganiserte håndverkere fra Øst-Europa, skulle komme opp på samme lønnsnivå som dem selv. Men det ble ikke streik. Fellesforbundet vant fram i meklingen, og innleid arbeidskraft ble sikret de samme lønns- og arbeidsbetingelsene som fast ansatte.¹⁹ Prinsippet er blitt lovfestet i arbeidsmiljøloven (§ 14–12a). Den gir bemanningsforetakene ansvaret for at arbeidstakerne de leier ut, skal ha de samme eller bedre lønnsbetingelser enn fast ansatte kolleger der de er på oppdrag.²⁰

Oppsummering

I dette kapittelet er NJ-medlemmers svar på hvorfor de er fagorganisert, blitt sett i relasjon til profesjonssosiologiske teorier om hvorfor frilansere organiserer seg. Medlemskap kan i seg selv synes paradoksalt all den tid fagforeningen ikke har hatt lov til å forhandle eller streike fram kollektive avtaler for frilansere.

Det teoretiske utgangspunktet for at frilansere likevel velger å betale tusenvis av kroner i året for å være medlem av NJ, er at journalistikken er et fritt yrke uten krav til fagbrev eller annen autorisasjon. Pressekortet som følger med medlemskapet, fungerer som det fysiske beviset på at vedkommende er profesjonell. NJ som fagforening har en dobbel interesse i å sertifisere journalister med pressekort. På medlemsnivå handler dette om å skape et «oss og dem», gjennom å skille mellom profesjonelle journalister og andre som publiserer innhold. For NJ som medlemsorganisasjon er sertifiseringen viktig fordi pressekortet er den viktigste grunnen til at frilansere velger å bli medlem. For å få denne eksklusiviteten har NJ, i tråd med profesjonsteorien, knyttet medlemskriteriene opp til yrkesetikken (Carlson, 2015; Cohen & De Peuter, 2020; Salamon, 2022). De som søker medlemskap, forplikter seg til å følge bransjens yrkeskodeks, Vær

---

19 <https://www.arbeidslivet.no/images/PageFiles/5020/Tariffoppgjoret-2012.pdf>
20 <https://www.arbeidstilsynet.no/regelverk/lover/arbeidsmiljoeloven/14/14-12a/>

Varsom-plakaten, og innordne seg bransjens selvdømmeordning, Pressens Faglige Utvalg.²¹

Sammenhengen mellom medlemskap og profesjonstilhørighet er spesielt tydelig for frilansjournalister, som velger å være medlem av Norsk Journalistlag selv om de ikke nyter godt av klassiske fagforeningsgoder som tariffavtaler, streikerett og regulerte forhold på arbeidsplassen. Men også blant frilansere skårer NJs arbeid for å ivareta journalisters profesjonelle interesser på områder som presseetikk, innsyn og offentlighet høyt på begrunnelsen for hvorfor de velger å være medlem av en fagorganisasjon.

---

²¹ <https://www.nj.no/dokumentarkiv/vedtekter-for-norsk-journalistlag/>

Referanser

- Alsos, K., Oppedgaard, S. M. N & Trygstad, S. C. (2024). *Den norske arbeidslivsmodellen. Status og utfordringer i en brytningstid*. Gyldendal.
- Bjerke, P. (2009). *Refleks eller refleksjon? En sosiologisk analyse av journalistisk profesjonsmoral* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo. UiO vitenarkiv.
- Bjerke, P., Fonn, B. K. & Mathisen, B. R. (Red.). (2019). *Journalistikk, profesjon og endring*. Orkana Akademisk.
- Carlson, M. (2015). Introduction: The many boundaries of journalism. I M. Carlson & S. Lewis (Red.), *Boundaries of Journalism. Professionalism, Practices and Participation* (s. 1–18). Routledge.
- Carlson, M. & Lewis, S. C. (2020). Boundary work in Wahl-Jorgensen, K. I T. Hanitzsch (Red.), *The Handbook of journalism studies* (s. 123–136). Routledge.
- Cohen, N. & de Peuter, G. (2020). *New media unions. Organizing digital journalists*. Routledge.
- Coles, A. (2016). Creative class politics: unions and the creative economy. *International Journal of Cultural Policy* 22(3): 456–472. <https://doi.org/10.1080/10286632.2014.994612>.
- Gieryn, T. F. (1983). Boundary work and the demarcation of science from non-science: Strains and interests in professional ideologies of scientists. *American Sociological Review*, 48(6), 781–795.
- Idås, T. (2013). *Krevende oppdrag – hvordan mestre stress*. IJ-forlaget.
- Joseph, B. & O'Donnell, P. (2023). The blurring line between freelance journalists and self-employed media workers. *Journalism*, 24(1), 139–156. <https://doi.org/10.1177/14648849221086806>
- Lewis, S. C. (2012). The tension between professional control and open participation. *Information, Communication & Society*, 15(6), 836–866. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2012.674150>
- Lillebråten, A. & Bernstrøm, V. H. (2023). *Journalistundersøkelsen 2022* (AFI-rapport 8/2023). <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/handle/11250/3056931>
- Mathisen, B. R. & Knudsen, A. G. (2024). Extending the professional borders or maintaining the status quo? Union membership as boundary work. *Journalism*, 1–18. <https://doi.org/10.1177/14648849241265207>

- NOU 2010: 14. (2010). *Lett å komme til orde, vanskelig å bli hørt – en moderne mediestøtte*. Kulturdepartementet. <https://www.regjeringen.no/nol/dokumenter/nou-2010-14/id628603/>
- O'Donnel, P. (2022). Job loss and unionism in Australian journalism. I: Marjoribanks T, Zion L, O'Donnel P, et al. (Red.) *Journalists and Job Loss*. New York: Routledge, 66–78.
- Omdal, S. E., Gerhardsen, A., Sannum, E. & Sætre, S. (2019). «*Sa hun virkelig det?*» Norsk Presseforbund-rapport. https://presse.no/wp-content/uploads/2019/11/Kildeutvalgets-rapport_291019-002.pdf.
- Ottosen, R. (2004). *I journalistikkens grenseland – journalistrollen mellom marked og idealer*. IJ-forlaget.
- Raaum, O. (1999). *Pressen er løs! Fronter i journalistenes faglige frigjøring*. Pax Forlag.
- Salamon, E. (2022). Communicative labor resistance practices: organizing digital news media unions and precarious work. *Communication Theory*, 33, 186–196. <https://doi.org/10.1093/ct/qtac023>
- Salamon, E. (2023). Converging media unions: A labor history of newswriters in a predigital age. *International Journal of Communication*, 17(2023), 5574–5586.
- Skjeseth, A. (2021). *Fra Tostrup til Teams: Journalister i dataalderen – deadline døgnnet rundt, Norsk Journalistlag 75 år (1946–2021)*. Norsk Journalistlag.